

Fra småjenter til ungjenter:

Heteroseksualitet som normativ utviklingsretning

Hvilke grep tar hun, tolv-trettenåringen, i bestrebelsene på å gjøre seg til ungjente? Hvilke kulturelle koder er tilgjengelige for henne og hvordan bearbeider hun disse til lokale varianter sammen med jevnaldringene i skole og nabolag? Når for eksempel Tina i trange bukser og korte topper møter Fatima i romslig klesdrakt og skaut, får noen av dem øye på den felles orienteringen henimot voksne kvinnelighet preget av en heteronormativ forankring?

Det empiriske utgangspunktet i denne artikkelen er jenter som vokser opp i et storbymiljø preget av vår tids kulturelle kompleksitet. Jeg vil utforske hvordan jenter tar opp, unnviker og motarbeider heteroseksualiserende praksisformer og diskurser som redskaper og som mål for sin psykologiske utvikling. Dette foregår i et kulturelt variert miljø der ungenes sosiale deltakelser både innlemmes i og produserer etnifiserende prosesser, dvs. samspillprosesser som skaper bestemte former for etniske distinksjoner.

Jeg vil vise hvordan ulike og delvis konkurrerende kulturelle ideer og sosiale praksiser knyttet til voksne kvinnelighet introduseres og forhandles blant ungene, og hvordan de tas i bruk, bearbeides eller avvises som ledd i personlige og kollektive utviklingsprosesser. Langs den tidsaksen som konstituerer alder, møtes kjønnete og etnifiserte aspekter ved etablerte forestillinger og praksisformer med de kjønnete og etnifiserende prosessene som ungene selv initierer og vedlikeholder.

Etter en nærmere introduksjon av artikkelens empiriske grunnlag, gjør jeg rede for den psykologiske utviklingsforståelsen som undersøkelsens design hviler på. Deretter følger en kort presentasjon av heteronormativitetsbegrepet, før analyser av det empiriske materialet foldes ut i artikkelens hoveddel.

Artikkelens empiriske grunnlag

I denne studien er ei gruppe på 32 barn fra samme klassetrinn, skole og bølsmiljø fulgt gjennom individuelle intervjuer og skoleobservasjoner fra og med sitt siste barneskoleår og gjennom ungdomsskolen. Dette foregikk rundt tusenårsskiftet. Hvert barn er intervjuet etter en kvalitativ livsformsintervju-modell (Andenæs 1996, Haavind 1987) sju til ti ganger gjennom oppfølgingsperioden. I intervjuene fokuseres det på dagliglivets aktivite-

ter og relasjoner; ungenes interesser, deres følelser og meningskonstruksjoner, deres forståelser av seg selv og av hverandre gjennom de årene forskergruppa¹ tok følge med dem.

Ungenes oppvekstmiljø i en av Oslos indre bydeler var preget av 1990-årenes former for sosialt og kulturelt mangfold. Bølsmiljøet rommet akademikerfamilier og selvstendig næringsdrivende så vel som tradisjonelle arbeiderklassefamilier, trygdede og sosialklienter. Ungene i vårt utvalg gjenspeilte denne variasjonsbredden.² Ca. halvparten av barnetrinnets elever hadde tradisjonell norsk språklig/kulturell bakgrunn, mens den andre halvparten representerte et bredt språklig/kulturelt mangfold. Et sentralt poeng ved dette designet har vært å legge til rette for analyser av sosiale møter og forhandlinger mellom barn med ulik sosial og kulturell bakgrunn.

Forskergruppa hadde ikke forhåndskonstruert kategorier, for eksempel av «norske barn» og «innvandrerbarn» for så å sikre seg et visst antall informanter fra hver «gruppe». Ved å ta utgangspunkt i et *sted* ble alle slags barn rekruttert som informanter. Dermed kunne eventuelle kategorikonstruksjoner og grensedragelser blant ungene gjøres til et av undersøkelsens studieobjekt.

Formålet med undersøkelsen har vært å utforske hvordan barn/unge gjennom deltakelse i felles sosiale og kulturelle jevnaldningsfelt skaper egne utviklingsprosesser og dermed også muligheter og begrensninger for hverandre over tid. Denne artikkelen tar opp *noen sider* ved disse prosessene (se ellers Gulbrandsen 2002, 2003, Hauge 2003, Haavind 2003). Et formidlingsgrep her er å la noen jenter representere ulike posisjoner i materialets variasjonsbredde, men artikkelens resultater hviler på analyser av det samlede empiriske materialet. Både tradisjonell kvalitativ innholdsanalyse og diskursanalytiske tilnærming er benyttet.

Psykologisk utvikling – et egnet perspektiv?

Psykologer og barn i vår tid har noe felles, nemlig interessen for barns bevegelser gjennom ulike alderfaser. Gjennom deltakelse i to omfattende forskningsprosjekter der barn er fulgt gjennom en periode i oppveksten, er jeg blitt slått av det engasjementet de la i det å bli «større» (Gulbrandsen 1998, 2002, 2003). Ungene utforsket aktivt hva det innebar å vokse opp; «hvor» de skulle og hvordan de kunne komme seg «dit». De hadde til enhver tid ideer om hva som var «barnslig», dvs. tilbakelagt, og hva som var ettertraktelsesverdige, dvs. hva som ventet rundt neste sving.

Dette har også interessert (vestlige) utviklingspsykologer i over 100 år. Faget kan tilby en rekke teorier som postulerer universelle utviklingsveier fram mot et ideelt mål der vi finner det modne, det gode, det sunne eller det kloke mennesket. Sigmund Freuds psykoseksuelle utviklingsstadier, Erik Eriksons psykososiale (Nielsen og Binder 2006) eller Jean Piagets kognitive (Hundeide og Gulbrandsen 2006) stadier er formodentlig velkjente eksempler på en slik utviklingslogikk. De tradisjonelle utviklingsteoriene plasserer utviklingens drivkrefter og mål i individet og forutsetter at barn til alle tider og i alle samfunn vil gjennomleve det samme utviklingsforløpet.

Tradisjonelle utviklingsforståelser har lenge vært utsatt for kritikk, først og fremst mot den universalistiske ideen som ligger i bunnen. Studier av barn og unge i andre samfunn samt en økende interesse for variasjoner i utviklingsforløp og oppvekstvilkår i den vestlige verden har bidratt til at andre forståelser av utvikling har vunnet terreng i det faglige landskapet (Cole 1996, Greene 2003, Hundeide 1989, 2003, Hundeide og Gulbrandsen 2006, Haavind 1987, Rogoff 2003, Woodhead 1999).

Jeg har valgt å beholde utviklingsbegrepet, ikke for å angi en iboende, universell utviklingsvei, men først og fremst som et metaforisk begrep. Og som sådant er det nettopp dets normative karakter som gjør det anvendelig i analyser av mennesker i sine livsløp. Begrepets normative konnotasjoner impliserer rettethet, det vil si at utviklingsmessige bevegelser er bevegelser som er rettet «framover». De peker mot framtidige selvopplevelser, væremåter og livsformer.

Betegnelsen «utviklingsmessige bevegelser» brukes i en vid betydning. Noen utviklingsmessige bevegelser innebærer *endring* som kan erkjennes av personen som gjennomlever den eller som kan fornemmes eller observeres av andre. Andre kan være mer «eksplorerende» – det kan dreie seg om utforskning og utprøving av forståelser og væremåter som *kanskje* vil komme til å innebære endring.

Ved å si at utviklingsmessige bevegelser er bevegelser som er rettet «framover», dukker umiddelbart spørsmålet om hva som er «fram» opp. Hvordan etablere utviklingsmål når man gir avkall på de tradisjonelle teoriens innebygde målrettethet? Et alternativ er å betrakte utviklingsmål som diskursivt konstituerte mål knyttet til etablerte praksisformer og institusjonaliserte omsorgs- og opplæringsordninger i et samfunn (Rogoff 2003). I stedet for å legge utviklingsmål «inn» som et iboende kompass, kan man legge det «ut» som noe som etableres diskursivt og organiseres sosialt i et gitt samfunn og en gitt historisk epoke. Dette er en løsning kulturpsykologiske tradisjoner like siden Vygotskijs arbeider fra begynnelsen av forrige århundre utvikler videre (Bruner 1990, 1999, Cole 1996, Hundeide 2003, 2006, Rogoff 2003, Shweder 1990, Thorsen og Toverud 2002, Wertsch 1991).

De prosessene hvorved normative utviklingsbaner etableres, inngår i et samfunns

allmenne kulturproduksjon. Et barn fødes alltid inn i et samfunn med etablerte systemer av mening, men disse er verken fullstendig koherente eller stabile over tid (Geertz 1993/1973). Alle deltakere i et sosialt felt bidrar til meningsproduksjon ved sine handlinger og samhandling. Et kulturbegrep må derfor både fange opp de etablerte menings-systemene og de pågående prosessene der meningssystemer skapes og forhandles. Kultur forstås derfor her som *fortolkningsrammer*, det man tenker, argumenterer og handler ut fra (Gullestad 2000), samtidig som handlinger og forståelser endres gjennom samhandling og dermed beveger kollektive fortolkningsrammer.

Alle samfunn har sosiale organiseringer og kulturelle forventninger basert på alder eller livsfaser. Gjennom oppveksten *blir* barn integrert, og de *integrerer seg* i sine sosiokulturelle kontekster. De er deltakere i de sosiale og kulturelle systemene som forankrer deres eksistens. Betydninger av alder, foretrukne veier gjennom livsløpet, forestillinger om «modenhet», om voksenhet, måter å utvikle seg fra et lite til et stort barn på osv. er alt sammen del av våre kulturelle forestillinger om mennesket.

Kilden til min interesse for gutter og jenters sosiale og personlige bevegelser gjennom oppveksten er den energien ungene selv ser ut til å investere i *det å bli større*. Det er ikke noe som bare *skjer*, det er noe som aktivt *gjøres*, både av ungene selv og selvfølgelig også av dem de omgås (Gulbrandsen 1998). Ungene oppfordres på mange måter til å rette blikket framover, bl.a. ved at vi voksne allerede fra første dag overfortolker deres signaler og reaksjoner og gjør dem meningsfulle i henhold til etablerte betydningssystemer. Barn møtes som intensjonale deltakere i et sosialt fellesskap allerede fra starten, og de blir kontinuerlig konfrontert med forventninger som ligger i forlengelsen av deres aktuelle

tilværelse og erfaringshorisont (Bruner 1990, 1999, Rogoff 2003). Spørsmål om hva femåringen skal bli når hun blir stor, eller om hun er kjæreste med bestevennen i nabohuset, gir signaler til barnet både om *at* hun må løfte blikket og se «framover» og om *hva* som er sentrale fenomener der framme; hva som er egnet verktøy for «bli større»-prosjektet.

Det å rette oppmerksomheten «framover» dreier seg imidlertid ikke bare om å overta ferdige kart fra de som allerede har gått opp ruta fra liten til stor. Det dreier seg også om å delta i jevnaldringskollektivets utforskning av hvordan unger sammen og hver for seg kan *gå fram* «her» og «nå», dvs. i enhver aktuell sosial, kulturell og historisk kontekst. Denne prosessen innebærer bl.a. å

- utforske kulturelt etablerte utviklingsveier i den aktuelle konteksten
- forhandle i jevnaldringsfeltet hvordan generelle ideer kan fortolkes, tilpasses og vurderes lokalt
- skape personlige veier «framover» som kan gi anerkjente og tilfredsstillende selvpplevelser.

I denne artikkelen vil noen jenters deltakelser i og utforminger av slike prosesser bli undersøkt.

Heteronormativitet - en kulturell veiviser?

I det foregående har jeg forlatt universalistiske og modningspregede psykologiske utviklingsteorier og, i tråd med et kulturpsykologisk perspektiv, argumentert for en utviklingsforståelse som rommer barns aktive utforskning av hva det vil si å vokse opp og bli «stor» i *sin* kontekst. For å forstå barns individuelle og kollektive bestrebelser må en fra et kulturpsykologisk ståsted også trekke inn betydningssystemer og etablerte praksisfor-

mer barns liv *innleires* i.

I Norge, som i de fleste andre samfunn, er kjønn en markør som åpner for noen utviklingsmuligheter og begrenser andre. Hva tilhørighet til den ene eller andre kjønns-kategorien innebærer, endrer seg med alder. Kjønn og alder må derfor sees i sammenheng. Personlige og sosiale betydninger av det ene fenomenet vil alltid vise seg å være uatskil- lelig knyttet til det andre når man går inn i personers livsløp. En slik tenkning kan være forenlig med interseksjonalitetsperspektivet slik det nå gjerne benyttes i analyser av over- lapping og samvirke mellom sosiale katego- rier som bl.a. kjønn, klasse, «rase»/etnisitet, seksuell orientering og alder (de los Reyes og Mulinari, 2005). I arbeidet med et personfor- ankret og erfaringsnært empirisk materiale som det denne artikkelen springer ut av, *kan* imidlertid også interseksjonalitetsperspek- tivet legges for sterke føringer på analysenes kategorikonstruksjoner og derved motar- beide de subjektssensitive analyseformene et psykologisk utviklingsperspektiv krever (se også Staunæs 2003). Jeg kommer derfor ikke til å utdype interseksjonalitetsperspektivet videre i artikkelen.

Så vel innholdet i barns skritt «framover» som måten å gå dem opp på og prosessens fjernere mål er farget av kjønne menings- systemer. Som tolvåringer er unger inne- forstått med dette. Når jentene snakket om dagliglivet sitt, dukket sammenstillinger av aktiviteter, relasjoner, begivenheter og betydninger opp som kan bantes sammen som et heteroseksuelt kompleks. Dette er i tråd med annen forskning som viser hvordan barns forestillinger om det heteroseksuelle parforholdet og de kjønne posisjoner som inngår i dette, gjøres gradvis mer relevant i barnas aktiviteter, relasjoner og selv-/andre- forståelser gjennom oppveksten (Ambjörns- son 2004, Haldar 2006, Jacobsen 2002, Kirkegaard og Görlich 1999, Staunæs 2004,

Thorne 1993, Østberg 2003). Vi vet således *at* dette skjer, og vi vet også en del om *hvordan* det skjer blant barn i forskjellige aldre og i ulike sosiale og kulturelle kontekster. Det vil likevel være behov for ytterligere studier som bidrar til å utforske variasjoner i personlige og kollektive utforminger over tid, både langs personlige og historiske tidsakser.

Det queer-teoretiske heteronormativitets- begrepet kan være egnet som en plattform for analyser av disse fenomenene. Queer-teori er en relativt løst sammenkoblet faglig tradi- sjon med utspring i aktivisme og forskning knyttet til bl.a. homoseksuell/lesbisk praksis og identitet. Et interessant bidrag til analy- ser av oppvekst og psykologisk utvikling er den queer-teoretiske utpekningen av hete- roseksualitet som et studieobjekt (Kulick 1996). I et queerperspektiv ser man ikke lenger heteroseksualitet og de livsformer og meningssystemer som er forbundet med denne, som «naturlige» eller selvforklarende. Heteroseksualitet må også forklares og der- med også undersøkes. Analysene i denne artikkelen retter seg mot barns bevegelser, og i analysearbeidet lener jeg meg mot det queer-teoretiske heteronormativitetsbegre- pet. Rosenberg forklarer det heteronormative som «de institusjoner, strukturer, relasjoner och handlingar som vidmakthåller hetero- sexualitet som en enhetlig, naturlig och allt- omfattande ursprungssexualitet» (Rosenberg 2002:13). Det heteronormative angir bl.a. sammenvevde mønstre av praksisformer og meningssystemer som stilles til disposi- sjon som kulturelle redskaper for småjenter som er i ferd med å gjøre seg til ungjenter. Heteronormativitetsbegrepet leder således oppmerksomheten mot de måtene hvorved bestemte uttrykksformer, handlinger, rela- sjoner og forståelser selvfølgelig gjøres og dermed, til en viss grad, kan unndras reflektere- rende virksomhet blant de involverte.

La oss nå vende oss til jentene og det

empiriske materialet de har bidratt til å produsere. Analysene hviler på de teoretiske forutsetningene som er skissert i det foregående. De analytiske spørsmålene dreier seg ikke om *hvorvidt* jenters utviklingsveier er preget av heteronormativitet; de dreier seg om *hvordan* de er preget av dette, hvilke *varianter* som gjøres relevante i et oppvekstmiljø preget av kulturell kompleksitet, *hvordan* jentene utgjør hverandres forhandlingspartnere i personlige og kollektive bestrebelser på å skape anerkjennbare veier fram mot voksne kvinnelighet, og *hvordan* grupper og grenser skapes og utfordres i skiftende sosiale konstellasjoner.

Heteronormerte variasjoner I – «de populære» jentene

På sin vei mellom 12 og 15 år var det mange av jentene som fortalte om sosiale reorganiseringer blant jevnaldringene. Gamle vennskap gikk i oppløsning, og nye allianser ble dannet. Noen jenter ble posisjonert som «populære», og det var utbredt enighet om hvem som til enhver tid deltok i denne kretsen. Det dreide seg ikke om ei stabil og avgrenset gruppe, men om en flytende, sosial konstellasjon som forvaltet en dominerende form jentethet, selv om enkelte deltakere forsvant og nye kom til. I fortellinger fra både «populære» og «vanlige» jenter kunne noen fenomener utkrystalliseres som popularitetskonstituerende. Dette dreide seg om

- utforsking av mulige romantiske relasjoner mellom jenter og gutter,
- utseendemessige nyorienteringer
- og endelig om valg av aktiviteter.

Jenters utprøvinger på disse områdene hadde ikke bare konsekvenser for deres forhold til gutter, men også i høyeste grad for jentenes innbyrdes relasjoner. Det blir også klart hvordan popularitetskonstituerende fenomener

er fenomener som inngår i heteronormerte meningssystemer og praksisformer.

Jenter i den populære kretsen var aktivt involvert i *kjæresteries*, noen som kjæreste med en gutt, andre som involverte medhjelpere i kjæresteprojektet. De aller fleste kjæresteforholdene mellom jenter og gutter i 12–13-årsalderen var svært kortvarige. Dette var forhold som ble proklamert, men som syntes forholdsvis «tomme» for gjensidige følelser og aktiviteter som vanligvis assosieres med voksne romantiske praksisformer. For å initiere og avslutte kjæresteforhold i denne fasen var som regel flere barn involvert; noen som pådrivere, noen som spioner (er hun interessert?), noen som budbærere og forhandlere. Det var nesten alltid en venn eller ei venninne som «spurte» og som så meldte resultatet tilbake til den interesserte parten. Likeledes ble det ofte slått opp via utsendte venner. Etablering og avslutning av et kjæresteforhold involverte således en rekke personer, det tok mye tid og var gjenstand for mange samtaler og diskusjoner. Dette var ikke bare en sak for de to kjærestene; *kjæresteries* var en langt mer omfattende virksomhet. Kvalifisert involvering i denne virksomheten, var kanskje et av de fremste kjennetegnene på en populær posisjon blant jentene i denne alderen.

Orienteringen mot den heteroseksuelle romansen omfattet mange aspekter ved jentenes dagligliv. Den gradvise forandringen av utseendet var ett. Noen begynte å bruke litt sminke, klær og sko ble et tema av felles interesse, hårfasonger og egnede virkemidler ble grundig drøftet, og spørsmålet om bruk av BH var på et tidspunkt et viktig tema blant jentene. Visse merkenavn ble et must når behovet for ny bukse oppsto. Generelt kan man si at klesstilen nærmet seg den dominerende, vestlige moten for unge jenter og kvinner – tettsittende og kroppseksponerende plagg ble foretrukket.

Når de populære jentene snakket om seg

selv og andre i intervjuene, karakteriserte de ofte jenter som ikke presenterte seg på vestlig tenåringsvis, som barnslige. Barnslige klær var bl.a. sånne klær som de fleste hadde brukt inntil relativt nylig, for eksempel cordbukser og collegesenser med god plass til kroppen og kanskje i livlige farger. Og det var alle slags vide plagg, fra saggebukser (som ikke var barnslig når gutter hadde dem på seg) og treningsdresser til sjalvar kamis som noen av de norsk-pakistanske jentene brukte.

Andre barnslige markører var knyttet til aktiviteter. Å leke – hoppe tau, strikk eller paradis, huske og klatre, eller spille fotball i friminuttene – var tilbakelagte aktiviteter. Det som telte, var å gå omkring og prate. Når

For å bli tatt i betraktning som populær, måtte ei jente gjøre dette på måter som overbeviste om at hennes nye væremåter var uttrykk for hennes «virkelige» selv. Ei jente som ble sett som «wannabe» hadde ingen sjanse for innpass i den populære kretsen. «Å være seg selv» inkluderte en passende blanding av kontinuitet og forandring i selvframførelse, interesser og praksisformer. Hun måtte gjenkjennes og verdsettes som en hennes jevnaldrende allerede kjente, samtidig som hun måtte forandre seg tilstrekkelig i riktig retning for å kunne bli anerkjent som voksende.

Selv om den populære kretsen bare omfattet en liten andel av jevnaldringsgruppa, spilte de en sentral rolle som skapere av

Orienteringen mot den heteroseksuelle romansen omfattet mange aspekter ved jentenes dagligliv. Den gradvise forandringen av utseendet var ett.

jentene snakket om snakkingen i intervjuene, eksponerte de prosesser som kan forstås som forhandlinger om og utforminger av gyldige utviklingsveier «framover». Hvordan kunne de, hver som seg selv og som del at et kollektivt «vi» av jevnaldrende jenter, gå fram for å bli forstått som voksende jenter? Mange av trådene til de pågående selv-danningsprosessene så ut til å bli produsert i den dominerende kulturelle veven av heteroseksuelle diskurser og praksiser.

Parallelt med disse løp imidlertid en annen tendens, nemlig jentenes svært aktive posisjonering i en «være seg selv»-diskurs. Statusen som populær så ut til å hvile på jentas evne til å fange opp dominerende kulturelle ideer og praksisformer for så å transformere disse til lokale diskurser preget av de barna som var involvert i dette miljøet.

lokale standarder for adekvat jentethet til enhver tid. Andre jenter, som gjerne refererte til seg selv som «vanlige» eller «ikke-populære», ga på ulike måter uttrykk for hvordan de tok «de populære» standarder i betraktning når de vurderte og reflekterte over sine egne måter å være eller presentere seg på. De kunne motsette seg de populære standarder, men de kunne rett og slett ikke ignorere dem. Disse standardene skapte en posisjon hvorfra jentenes bevegelser henimot voksnere former for kvinnelighet ble evaluert.

(Noen av) Den modne kvinnelighetens ideer og praksisformer, slik de ble oppfattet, tatt opp og utformet av de populære jentene, framstår som en variant av en dominerende vestlig diskurs. Den voksne kvinna er posisjonert som en manns partner. Det er hennes utfordring å vekke hans interesse, noe som

krever at hun kjenner og mestrer kodene for kvinnelig attraktivitet i sin sosiale og kulturelle kontekst. *Ei side* ved vestlig-kvinnelig attraktivitet i vår tid er imidlertid autonomi og uavhengighet, eller «å være seg selv» som jentene uttrykte det. Dette gjør utviklingsløpet fram mot voksen, anerkjent kvinnelighet til en krevende balansegang. Når de populære jentene snakket om seg selv eller hverandre, la de gjerne vekten på sitt uavhengige selvskapingsprosjekt, mens anstrengelsene for å iscenesette attraktivitet etter hvert ble levnet mindre oppmerksomhet. Attraktivitet ble sett på som en naturlig egenskap, ikke som noe som «gjøres». Dersom aktiv iscenesettelse av attraktivitet ble *for* tydelig, ble det kommentert og tatt avstand fra. Tydeliggjøring vil kanskje kunne utfordre forestillingen om utvikling som et autonomt selvskapingsprosjekt. Ei populær jente var ei jente som «var seg selv» og som sådan var attraktiv på bestemte måter. Disse måtene ble på den ene siden utforsket og konstruert av jenter i fellesskap og på andre siden selvfølgegjort og omformet til personlige egenskaper.

Heteronormative variasjoner II – «vanlige» jenter med muslimsk bakgrunn

Jeg har startet framstillingen med en presentasjon av «de populære» bestrebelsers på å utforske, tilegne seg og etter hvert å tilpasse heteroseksuelle koder som sirkulerer i deres sosiokulturelle kontekst. Dette startpunktet gjenspeiler sentrale maktforhold i jevnaldningsfeltet. Maktforholdene i feltet speiler samfunnsmessige maktforhold; de er ikke «funnet opp» av en flokk tolvåringer. Men de får sine særskilte utforminger i dette miljøet gjennom akkurat disse ungenes omgang med hverandre. Og de vil inngå som et aspekt ved de selv- og andreforståelser som hele tiden konstrueres. Derved får de også psykologisk

betydning for den enkelte jentas opplevelse av *seg i verden*.

Et sentralt kjennetegn ved «de populære» var deres utforskning og forsøksvise tilegning av en bestemt form for vestlige, heteronormerte være- og forståelsesmåter. Det betyr ikke at den populære kretsen bare var befolket av jenter med «norsk» bakgrunn, men det betyr at de jentene som etablerte seg som populære, posisjonerte seg aktivt i tråd med en vestlig form for heteronormativitet. Blant «de populære» var også jenter med afrikansk/muslimsk så vel som asiatisk/hinduistisk bakgrunn involvert. Det var ikke bakgrunnen i seg selv som var det avgjørende, men hvorvidt jenta på en overbevisende måte demonstrerte at hun hadde tilegnet seg de dominerende diskurser og praksisformer og (for ei tid) gjort dem til sine. «De populære jentene» med etnisk minoritetsbakgrunn utfordret ikke de popularitetskonstituerende diskursene i den perioden vi fulgte med dem.

De fleste i den populære kretsen hadde imidlertid tradisjonell norsk bakgrunn, noe som gjorde det populære «vi» sammenfallende med flere andre kulturelt dominerende «vi» som disse jentene var deltakere i.

I flokken av «de vanlige» fant vi en stor variasjon med hensyn til kulturell og religiøs bakgrunn. Ca. halvparten av «de vanlige» hadde ikke-vestlig bakgrunn, og flere av disse jentene fortalte om *andre* heteronormative diskurser og praksisformer enn den dominerende vestlige. Med deres stemmer trådte en *heteronormativ variasjonsbredde* tydeligere fram i analysen av det empiriske materialet. Og samtidig ble noen av de maktforholdene som ble gjort gjeldende i jevnaldningsfeltet, avdekket.

Jenter med muslimsk bakgrunn artikulerte tydelig en klar heteronormert orientering, samtidig som de redegjorde for noen av de uttrykksformene denne gis i deres tilværelse nå. Dette var jenter med bakgrunn

fra ulike verdensdeler. Både Afrika og Asia var representert, noe som innebar stor variasjon i utseende, kulturell bakgrunn og språk. I likhet med «de populære» plasserte de sine «nå» inn på en tidsakse der fortid og framtid rammet inn aktuelle hendelser, fortolkninger og bestrebelser.

Ett tydelig alternativ til «de populære» heteronormerte versjon av fysisk selvframføring, aktiviteter og forståelsesmåter var det som ble representert av noen av jentene med muslimsk bakgrunn. Den heteronormative utviklingsretningen var like framtreddende i noen av de muslimske jentenes beretninger fra forhandlinger i hjemmemiljø og jevnaldringsfelt, men uttrykksformene var annerledes enn de som ble ivaretatt av den «populære» kretsen. Blant mange jenter med muslimsk bakgrunn, trådte ideer om sømmelig selvpresentasjon samt sosial avgrensning i forhold til gutter tydelig fram. Dette var forventninger som ble aksentuert med økende alder, og som kanskje ble tematisert tydelig fordi de vokste opp i en kontekst dominert av andre uttrykksformer. Vestlige normer, personifisert bl.a. gjennom «de populære» væremåter, dannet en sosial og kulturell bakvegg som kunne kreve at alternative utforminger ble begrunnet og forklart, kanskje tydeligere enn om de hadde vært i en dominerende posisjon.

La oss følge Shanaz og Sitin et stykke på deres vei fra småjenter til ungjenter. De ble født i hver sin verdensdel, men hadde levd mesteparten av livene sine i Norge. Foreldrene var praktiserende muslimer, men med forskjellig sosial og religiøs bakgrunn. I tolvfjortenårsalderen var verken Shanaz eller Sitin noe særlig sammen med «norske» jenter. De hadde hver sine historier om hvordan det ble slik. Fellesnevneren var at de hadde følt seg sårbare og utsatt i omgang med norske jenter, og at de følte seg sett og forstått i omgang med andre «utlendinger».

Begge jentene brukte skaut da vi ble kjent med dem i 7. klasse. De gikk ofte kledd i vide joggebukser og genser. Sitin fortalte om klesdiskusjoner i sin familie der *en* onkel mente at skaut var selvsagt og at jentene skulle gå i lange skjørt i denne alderen, mens en annen holdt på langbukser og ikke syntes det hastet med skautet. Sitin var imidlertid en erfaren skautbærer da vi ble kjent med henne, og hun hadde en klar oppfatning av at hun ville føle seg naken om hun plutselig skulle gå barhodet ut i skolegården. I likhet med «de populære», hentet Sitin og Shanaz inn diskursive praksiser fra hjemmemiljøene, media, eldre jenter, skolen og ulike sosiale nisjer i jevnaldringsfeltet. Stoffet de hentet inn, ble undersøkt, diskutert, forhandlet og prøvd ut i ulike varianter. Tilbakemeldinger fra ulike hold ble i neste omgang vurdert og bidro til de løpende «beslutningene» vedrørende veier videre.

Flere jenter med muslimsk bakgrunn fortalte om diskusjoner omkring klesdrakt og utseende i sine hjemmemiljøer og jevnaldringsgrupperinger. Det var variasjoner i anbefalte klesdrakter i de ulike muslimske miljøene jentene tilhørte, men to momenter gikk igjen i jentenes redegjørelser. Det ene var at dette var diskusjoner som var knyttet til jentenes *alder*, og det andre var at det var knyttet til *sømmelighet* i betydningen ikke seksuelt utfordrende selvpresentasjon.

Når jentene forklarte oss om bruk av skaut, refererte de alltid til alder eller en liten/stor-distinksjon. Å ta på skaut hadde å gjøre med å bli større jenter. Det var ulike historier om akkurat *når* det passende tidspunktet var, men flere kunne referere til ei tante, til mamma, pappa eller søstre som hadde meninger om saken. Og argumentene for bruk av skaut var av typen «nå som du blir så stor ...», «i din alder brukte jeg ...», «nå er du snart så stor at du kan begynne med ...» Jenter med eldre og yngre søstre kunne for-

telle om hvordan de hadde tatt på seg skaut i ulike alder, i noen søskenflokker var det både jenter med og uten skaut, og noen brukte det i perioder eller bare ved bestemte anledninger.

Alder var altså et sentralt moment når det gjaldt bruk av skaut. Skautet kan leses som et tegn på «voksenhet». Samtidig er det naturligvis også et tegn på kvinnelighet idet det er knyttet til en kjønnen orden slik denne er forankret i Islam. Sømmelig klesdrakt, dvs. en klesdrakt som ikke vekker menns begjær, anbefales både av hensyn til den enkelte kvinnen og av hensyn til samfunnets orden (se også Jacobsen 2002, Østberg 2003). Sømmelighet kjennetegner ei kvinne som framstår som en attraktiv partnerkandidat for en mann. Og når det gjelder seksuell orientering, representerer heteroseksualitet den hegemoniske normativiteten i tradisjonelle muslimske miljøer. Koranen peker på ekteskapet mellom mann og kvinne som den voksne, verdige livsformen. Overgangen fra småjenter til ungjenter gjennomføres også i muslimske miljøer som en heteronormert bevegelse, men med andre uttrykksformer enn de som «de populære» trekker veksler på.

Shanaz og Sitin trakk fram et annet vesentlig moment som skiller deres bevegelser fra de «populæres», og det gjelder den direkte kontakten med gutter. Jenter og gutter hadde tidligere lekt med hverandre, leker som i overgangen mellom barne- og ungdomstrinn gjerne karakteriseres som «barnslige». «De populære» var aktive registrører av nye samværsformer; samværsformer som kunne romme kjærestevirksomheter av forskjellig slag. Dette dreide seg nok sjelden om direkte seksuell kontakt mellom jenter og gutter, men mer om snakk og planlegging, smugkikking og forsiktige tilnærminger og oppmerksomhet rettet mot kroppene, særlig jenters kropp, på nye måter.

Jentene i de trange toppene og bare magene var opptatt av kroppens beskaften-

het. Den skulle være slank og fast, ikke feit og dissete. Noen ganger ble for eksempel lås som «disset», demonstrert i intervju situasjonen, og bekymringen for en hudfold det var mulig å klype ut fra et veltrent, trettenårig jentelår, kunne være stor. Brystene kunne derimot få ta mer plass, noe som åpenbart appellerte til de jevnaldrende guttenes oppmerksomhet. Forsøk på kikkning inn i jentegarderoben var en periode en yndet beskjeftigelse. Gutter støttet for øvrig også aktivt opp om det rådende slankhetsidealet ved stadig å erte «tjukke» jenter. Jenter fikk erfaring med å se seg selv med gutters blikk.

Seksualiseringen av kroppen var imidlertid ikke bare knyttet til trange topper og bare mager. Jenter med skaut og vide klesdrakter fortalte liknende historier, men med håret som tegn på den seksualiserte jentekroppen. Gutter kunne rope «jeg ser håret ditt, jeg ser håret ditt» til Sitin. Og hvis Shanaz oppdaget gutter som kikket i garderoben når hun hadde tatt skautet av for å stelle seg etter gymtimen, løp hun enten inn på toalettet eller fikk hjelp av venninner til å dekke håret i full fart. Oppstyret var tydeligvis det samme som når et «populært» bryst eller en tangatruse ble eksponert for nysgjerrige gutteblikk. Det kan synes vanskelig å unndra seg seksualisering av kvinnekroppen når den sosiale og kulturelle ordenen har kvinners avhengighet av menns vurderende blikk som sentralt premiss for voksen kvinnelighet. Kanskje kan man også se tildekking av jenters hår som et uttrykk for seksualisering av jentekroppen? De muslimske jentene i denne undersøkelsen syntes ikke å reflektere over spørsmålet. I deres beretninger var bruk av skaut først og fremst en tradisjon som knyttet dem til hjemmemiljø og religion i en posisjon som større jenter enn før. Diskusjoner om hvorvidt skautet beskytter mot seksualisering eller tvert imot understreker en selvfølgegjort seksualisering av jenter og kvinner, blir gjerne

tydeligere i studier med eldre informanter (Jacobsen 2002, Staunæs 2004, Østberg 2003) og i feministisk-muslimske fagmiljøer (for eksempel Mernissi 2003/1975, Shirazi 2001).

Mens et karakteristisk kjennetegn ved «de populære» var at de *nærmet seg gutter* på nye måter og at dette innenfor visse rammer var godtatt blant lærere og foreldre, ble Shanaz og Sitins dagligliv preget av større grad av *segregering mellom jenter og gutter* (se også Jacobsen 2002, Staunæs 2004, Østberg 2003). Det var en slik sosial orden som skulle legge grunnlag for deres attraktivitet som framtidige kvinnelige partnerkandidater. Innenfor de institusjonaliserte tilretteleggingene førte naturligvis også disse jentene sine kamper og diskusjoner. I likhet med «de populære» lurte de seg nå og da ut over aksepterte grenser. Shanaz fortalte hjemme at hun skulle besøke Sitin, men sannheten var at begge skulle til ei tredje klassevenninne der også gutter var invitert og lignende. Slike historier kunne nesten alle ungene i denne undersøkelsen by på. Erfaringene ble oppsummert og la grunnlag for nye utprøvinger av aldersadekvat jentethet.

De ulike strategiene for å bevege seg «framover» mot voksne jentethet fikk ikke bare konsekvenser for jentenes relasjoner til gutter, men også for deres *relasjoner til hverandre*. De umiddelbare interessene så ut til å skille lag når kjærestier og nye former for selvpresentasjoner ble viktige prosjekter blant «de populære», mens flere av de «vanlige» jentene med muslimsk bakgrunn trakk seg tilbake fra kjønnsblandete arenaer samtidig som flere endret sin selvpresentasjon i mer sømmelig retning. Dette bidro til en sosial polarisering mellom jentene basert på ulike ytre kjennetegn og sosiale deltakelsearenaer. Det var *forskjellene* som ble aksentuert. Tanken om at de kanskje var posisjonert i den samme overordnede diskursen, en heteronor-

mativ diskurs, var nok alle parter fremmed.

Tvert imot ble jentenes innbyrdes relasjoner ytterligere splittet ved at «de populære» diskursive dominans ble enda tydeligere enn før. Det var åpenbart «de populære» som forvaltet den kulturelt verdsatte måten å gjøre seg større som jente på; deres måte var den beste, den mest avanserte, den mest moderne osv. Og den var den mest selvfølgelige blant barn og voksne i den felles sosiale konteksten. Den trengte ingen begrunnelse, verken kollektivt eller for den enkelte jenta.

Jentene sto således ikke overfor to sidestilte alternativer for utforming av voksende jentethet, men overfor en hierarkisk ordning der «de populære» representerte den kulturelt dominerende varianten og «de andre» representerte en underordnet form. Underordningen kom til uttrykk ved at det var «de andre» som måtte forklare seg, og at det var opp til de som posisjonerte seg i den dominerende diskursen, å anerkjenne eller forkaste forklaringen. Splittingen av det sosiale feltet på grunnlag av ulike utviklingsstrategier bidrar ikke bare til etnifiserende prosesser som skaper symmetriske «vi» og «de andre» konstellasjoner. Det synliggjør også etnifisering som en hierarkiserende prosess. Disse erfaringene inkorporeres også i den enkelte jentas selvdanningsprosess. Enten hun befinner seg i en dominerende eller en underordnet posisjon vil disse erfaringene inngå i hennes forståelse av seg selv i verden.

En utforskning av alternative utviklingsstrategier

De sosiale konstellasjonene som er skissert her, utgjorde ikke noe flertall i jenteflokken, men de var betydningsfulle som «ytterkanter» i en variasjonsbredde som rommet en mengde potensielle utviklingsruter «framover». Og begge representerte tydelige og kraftfulle diskurser som vedrørte jenters

Foto: © Kerstin Mertens / Samfoto

aktuelle liv og deres forståelser av sine framtidige muligheter.

Som tidligere nevnt utgjorde «de vanlige» en uensartet forsamling der interesser og relasjoner kunne skape en rekke midlertidige sosiale konstellasjoner, selv om skillet mellom «de norske» og «utlendingene» ofte trådte fram i beretningene. Det betydde ikke at ungene ikke hadde noe med hverandre å gjøre; tvert imot – skolehverdagen krevde samkvem på kryss og tvers i det sosiale jevnaldningsfeltet. Men etniske distinksjoner ble gjort relevante og aksentuert i en rekke sammenhenger. «Vanlige» jenter fortalte om ulike måter å skape sine utviklingsstrategier på; noen på avstand fra og andre i opposisjon til «de populære». Avslutningsvis presenteres opposisjonelle utviklingsstrategier slik de kan tre fram gjennom analyser av Maryams og Tuvas historier. De er to ikke-populære jenter som førte sin motstand i konfronterende former mens de høylytt utforsket mulige alternativer. Deres erfaringer kaster videre lys over spørsmål knyttet til personlig utforming,

sosiale forhandlinger og kulturell normering av utviklingsmessige bevegelser.

Tuva og Maryam sto for en åpen og konfronterende form for opposisjon mot de formene for heteronormerte utviklingsretninger som var under etablering i jevnaldningsfeltet. Begge presenterte seg i tolv-trettenårsalderen som *guttejenter*. Deres historier ga relativt sammenfallende bilder av posisjonen som guttejente. Begge understreket sin interesse for og kompetanse i aktiviteter som gjerne assosieres med gutter. De avviste aktivt forventninger til jenter om å være omsorgsfulle, sosialt ansvarlige og tilpasningsdyktige. Og de insisterte på å bli sett og hørt i klasserommet og i jevnaldningsforsamlinger forøvrig. Begge kledde seg i «guttebukser», dvs. i treningstøy eller i andre romslige bukser.

Disse jentenes «guttete» væremåter brakte dem opp i en rekke vanskelige situasjoner. De provoserte jevnaldrende, så vel som eldre jenter (og gutter), foreldre og lærere med sin «utfordrende» måte å være på. Mange så det som sin oppgave å bidra til å «korrigere»

kursen. Det kunne vanke bank fra eldre jenter, utvisning fra skolen, dårlige karakterer, ekstraordinære konferansetimer, baksnakking i gangene – et spekter av reaksjoner på væremåter som ikke «passet» for ei jente i denne alderen. De sosiale tilbakemeldingene var således temmelig entydige når Tuva og Maryam utfordret de tradisjonelle utviklingsveiene de som jenter ble tilbudt. Deres prosjekt i denne perioden var å videreføre de utviklingsmessige bevegelsene sine langs «guttejente»-sporet samtidig som de siktet seg inn mot en anerkjent posisjon som *unge jenter*.

En del av de jentene som ble betraktet som barnslige, framsto også som nokså usynlige for de populære blikk. De var fullstendig uinteressante. Tuva og Maryam derimot gjorde seg synlige. Deres alternative bevegelser utfordret kanskje også selve ideen om hva som er framoverrettet. Deres alternativ kunne ikke gå sin ubemerkede gang ved siden av de kulturelt dominerende utviklingsprosjektene i denne perioden. De insisterte ikke bare på å fortsette som før, de krevde større rom og mer oppmerksomhet på måter som liknet på gutters og ikke på de nye måtene som de «populære» utforsket og gjorde relevant i jevnaldringsfeltet. Begge fikk klare meldinger om at dette ikke var egnede måter å «være seg selv» på, og det kan synes som om begge etter hvert inkluderte de sosiale tilbakemeldingene i konstruksjonen av sine personlige utviklingsveier.

Betingelsene for de to jentenes utviklingsprosjekter var imidlertid både like og forskjellige. Tuvas familie hadde en lang historie som «norske», og hun hadde en udiskutabel plass som medlem av den kulturelt dominerende majoriteten. Når Tuva førte sin opposisjon mot sider ved et vestlig, heteronormert personlig uttrykk, ble hun anerkjent som en som var seg selv. Når hun hardnakk netektet å innordne seg kulturelle koder knyttet til tolv-trettenåringenes forståelse av voksende

jenters væremåter og utseende, kunne hun bli betraktet som barnslig og provoserende, men det ble ikke stilt spørsmålsteget ved selvstendigheten i valgene hennes. Hun posisjonerte seg og ble anerkjent som et velgende subjekt. I så måte inntok Tuva sin plass i det etnifiserte hierarkiet på linje med andre «norske» jenter som kontinuerlig fikk sin selvposisjonering positivt validert. Samtidig ble hun imidlertid «tatt» for sine kodebrudd, noe som bidro til en gradvis justering henimot mindre provoserende uttrykksformer gjennom perioden. Dette framsto som Tuvas valg.

Maryams familie var derimot relativt ny i Norge. Maryam presenterte seg selv som guttejente og som muslimsk jente. Det siste kom til å overskygge det første fullstendig i måten hun ble posisjonert av de toneangivende på. De betraktet gjerne jenter med muslimsk bakgrunn som barnslige og lydige, altså det motsatte av å «være seg selv». Maryams alternative utviklingsvei som guttejente ga henne ingen anerkjennelse som større jente verken i hjemmemiljøet eller i skolens toneangivende kretser.

Når hun bestemte seg for ikke å delta på sosiale jevnaldringsarenaer der de «populære» koder dominerte samvær og aktiviteter (klassefest, leirskole, fritidsklubb etc.), ble dette tolket som at hun ikke fikk lov, noe som styrket den dominerende forståelsen av muslimske jenter. Maryam jobbet med saken, men hun strevde med å finne måter å «være seg selv» på som kunne gi allmenn anerkjennelse blant jentene samtidig som de kunne romme hennes opplevelser av seg selv som muslimsk guttejente.

I hjemmemiljøet sitt, både i familien og i moskeen, ble imidlertid Maryam tilbudt andre strategier for å gjøre seg større. Moren og andre voksne kvinner argumenterte for skaut som del av en passende påkledning for unge jenter, noe Maryam lenge avviste som et mulig tegn på voksnere kvinnelighet for seg.

Etter hvert fant hun imidlertid et sosialt fellesskap blant noen av de andre muslimske jentene på skolen, og hun fortalte hvordan bruk av skaut ble et kollektivt prosjekt i løpet av 8. klasse. Beslutningen om å ta i bruk skautet ble gjort i fellesskap og ble fortalt fram som et uttrykk for de unge jentenes orientering mot hverandre og som deres personlige og kollektive orientering «framover».

I hjemmemiljøet og i kretsen av muslimske jenter ble Maryam nå anerkjent som *ei ung jente*. Hun hadde tatt i bruk en sentral markør for voksen kvinnelighet og ble feiret som ei mer «moden» jente, dvs. ei jente som beveget seg i retning av et kulturelt definert utviklingsmål. I den kulturelle majoritetskonteksten derimot ble ikke skautet forstått som et tegn på en utviklingsmessig bevegelse. De toneangivende jentene så det snarere som et tegn på innordning under et religiøst regime pålagt henne av foreldre og andre voksne i hjemmemiljøet. I stedet for å konstituere Maryam som ei større jente, konstituerte skautet henne som ei mer muslimsk jente. Maryams langvarige beslutningsprosess ble ikke anerkjent av de toneangivende jentene som en autonom prosess, men ble forstått som en lydighet og ettergivenhet overfor foreldrenes krav. Hennes bevegelse ble heller ikke forstått som et skritt i heteronormert retning, dvs. den samme retningen som ga anerkjennelse blant de populære. Verken hennes aktive utforskning av sosiale og kulturelle nisjer som kunne romme henne som voksende guttejente eller hennes intense overveielser knyttet til bruken av skaut, ble forstått som et uttrykk for at Maryam «var seg selv». Til tross for mange forsøk, fant ikke Maryam fram til måter å argumentere på som ga positiv bekreftelse av hennes selvforståelse.

Igen ser vi hvordan sammenfiltreringen av kjønne og etnifiserende prosesser byr disse jentene på ulike utviklingsbetingelser, trass i at de alle må håndtere forventninger

til voksen kvinnelighet som på et overordnet plan peker i samme retning. Det kan imidlertid se ut til at dette underkommuniseres både i etniske majoritets- og minoritetskontekster. I stedet framheves *forskjellene* på måter som kan legitimere kulturell hierarkisering, noe også unger fanger opp og gjør relevant i sine fortolkninger av hverandre på felles sosiale arenaer.

Avsluttende betraktninger

I denne artikkelen er *utvikling* benyttet som en metafor som peker ut personlige og sosiale endringer i retning av kulturelt forestilt voksen kvinnelighet. Utvikling er forstått som

- kulturelt normerte,
- sosialt forhandlede og
- personlig utformede prosesser.

Ved å ta utgangspunkt i et empirisk materiale produsert i samarbeid med barn som er hverandres samhandlings- og forhandlingspartnere, har det vært mulig analysere noen av de samspillsprosessene som gir stoff til jentenes selvkonstituering.

En heteronormering av utviklingsretningen kommer tydelig til syne i jentenes beretninger, enten de slutter seg til eller opponerer mot dette. Jeg har latt henholdsvis jenter i den populære kretsen og «vanlige» jenter med muslimsk bakgrunn representere *en variasjonsbredde* i denne framstillingen. Det interessante ved denne analytiske framgangsmåten er at en felles heteronormert utviklingsretning kan komme til syne. I begge kretser fungerer orienteringen henimot et heteroseksuelt parforhold konstituerende for voksen kvinnelighet, selv om uttrykksformene kan være svært ulike. Ei voksende jente står i alle fall overfor den utfordringen det er å utforske og gjøre til sin en form som kan gi verdighet til og anerkjennelse av det person-

lige utviklingsprosjektet.

Variasjonsbredden er ytterligere utvidet ved å inkludere jenter som en periode opptrer i aktiv opposisjon til «de populære» dominans. Også deres opposisjoner som guttejenter får ulik betydning ved at de forstås innenfor etnifiserte betydningsystemer.

En periode har «de populære» tolkningsretten på sin side. Flertallet av de populære jentene i denne konteksten er hvite og «norske», og de populære «vi» er sammenfallende med mange andre etniske majoritets-«vi» i miljøet. De etnifiserende aspektene ved samspillsprosessene i miljøet summerer seg opp i en klart hierarkisk sosial orden der de toneangivende hovedsakelig rekrutteres blant de «norske». Deres forståelse får betydning for «de andre», uten at de «norske» nødvendigvis ser sin egen posisjon som overordnet. De ser den som selvfølgelig, som en nøytral posisjon hvorfra erfaringer gjøres og fortolkes. Det å «være seg selv» som «norsk» og «populær» innebærer at hun har fortolkningsrett på arenaer der jevnaldringene møtes. Jenter som er «seg selv» som skautbærende muslimer, opplever derimot at de ofte ikke når fram og blir bekreftet på sine selvforståelser i nabolagets jevnaldringskontekst. De ser også klart de populære kulturelle og sosiale dominans blant jevnaldringene, en erkjennelse som må håndteres i deres selv- og andre-forståelse. ★

Litteratur

- Ambjörnsson, Fanny 2004. *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Ordfront, Stockholm.
- Andenæs, Agnes 1996. *Foreldre og barn i forandring*. Pedagogisk forum, Oslo.
- Bruner, Jerome 1990. *Acts of meaning*. Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Bruner, Jerome 1999. *The Culture of Education*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Cole, Michael 1996. *Cultural psychology. A once and future discipline*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- de los Reyes, Paulina og Diana Mulinari 2005. *Interseksjonalitet. Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Liber, Malmö.
- Geertz, Clifford 1993/1973. *The interpretation of cultures*. Fontana Press, London.
- Greene, Sheila 2003. *The psychological development of girls and women. Rethinking change in time*. Routledge, London.
- Gulbrandsen, Liv Mette 1998. *I barns dagligliv. En kulturpsykologisk studie av jenter og gutters utvikling*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Gulbrandsen, Liv Mette 2002. *Storbyjenter*. I Kirsten Thorsen og Ruth Toverud (red.): *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Gulbrandsen, Mette 2003. Peer relations as arenas for gender constructions among young teenagers. *Pedagogy, Culture and Society* 11, (1), 113–132.
- Gullestad, Marianne 2000. Blinde slaver av våre fordommer. Tanker om rasisme, kultur og avmakt. I Siri Meyer (red.): *Avmakt. Skjebne, frigjøring eller maktbase?* Gyldendal akademisk, Oslo.
- Haldar, Marit 2006. *Kjærlighetskunnskap: tolv-åringers fortellinger om romantikk og familieliv*. Dr.avhandling, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Hauge, Mona Iren 2003. Jenter i virvelvind. Konstruksjoner av kjønn, alder og etnisitet blant jenter i 12–14-årsalderen. *Kvinneforskning* 27 (3), 103–127.
- Hundeide, Karsten 1989. *Barns livsverden: En fortolkende tilnærming til studiet av barn*. Cappelen, Oslo.
- Hundeide, Karsten 2003. *Barns livsverden: Sosio-kulturelle rammer for barns livsverden*. Cappelen Akademisk forlag, Oslo.
- Hundeide, Karsten 2006. Diskurser, redskaper og kontrakter i barns utvikling: Et kulturpsykologisk perspektiv. I Liv Mette Gulbrandsen (red.): *Oppvekst og psykologisk utvikling*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Hundeide, Karsten og Liv Mette Gulbrandsen 2006. Jean Piaget: En konstruktivistisk teori om barns utvikling. I Liv Mette Gulbrandsen (red.): *Oppvekst og psykologisk utvikling*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Haavind, Hanne 1987. *Liten og Stor. Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Haavind, Hanne 2003. Masculinity by rule-breaking. Cultural contestations in the transitional move from being a child to being a young male. *NORA, Nordic Journal of Women's Studies* 11, 89–100.
- Jacobsen, Christine M. 2002. *Tilhørighetens mange former. Unge muslimer i Norge*. Unipax, Oslo.
- Kirkegaard, Line og Anne Görlich 1999. *Historier om kærester og kærlighed. Konstruktioner af heteroseksualitet*. Gyldendal uddannelse, København.
- Kulick, Don 1996. Queer Theory: Vad er det och vad er det bra för? *Lambda Nordica* (2) 3-4, 5–22.
- Nielsen, Geir Høstmark og Per-Einar Binder 2006. Den klassiske psykoanalysens grunnbegreper. Normalutvikling og psykopatologi hos barn og

- unge. I Liv Mette Gulbrandsen (red.): *Oppvekst og psykologisk utvikling*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Mernissi, Fatima 2003/1975. The meaning of spatial boundaries. I Reina Lewis and Sara Mills (red.): *Feminist postcolonial theory*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Rogoff, Barbara 2003. *The cultural nature of human development*. Oxford University Press, New York.
- Rosenberg, Tiina 2002. *Queerfeministisk agenda*. Atlas, Stockholm.
- Shirazi, Faegheh 2001. *The veil unveiled*. University Press of Florida, Gainesville.
- Shweder, Richard A. 1990. Cultural psychology – what is it? I James W. Stigler, Richard A. Shweder og Gilbert Herdt (red.): *Cultural psychology. Essays on comparative human development*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Staunæs, Dorthe 2003. Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification. *Nora* 11 (2), 101–110.
- Staunæs, Dorthe 2004. *Køn, etnicitet, og skoleliv*. Forlaget Samfundslitteratur, Fredriksberg.
- Thorne, Barrie 1993. *Gender Play. Girls and boys in school*. Open University Press, Buckingham.
- Thorsen, Kirsten og Ruth Toverud (red.) 2002. *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Wertsch, James 1991. *Voices of the Mind*. Harvester Wheatsheaf, London.
- Woodhead, Martin 1999. Reconstructing developmental psychology – Some first steps. *Children & Society* 13 (1), 3–19
- Østberg, Sissel 2003. *Muslim i Norge. Religion og hverdagsliv blant unge norsk-pakistanere*. Universitetsforlaget, Oslo

Noter

- 1 Prosjektet «Barns sosiale deltakelse og utvikling fra 12- til 14-årsalder: 'Vanlige' og 'vanskelige' overganger» har hørt hjemme på Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo og har vært finansiert av Norges forskningsråd. Undersøkelsen ble ledet av professor Hanne Haavind, og foruten undertegnede, deltok Marianne Andersen, Catharina Børke, Hilde Eriksen, Kari Gutterud, Mona-Iren Hauge, Marit Bang Jensen, Anne-Kristin Noer, Christina Skogland, Astrid Tanbjør, Unni Winther og Ingeborg Aarseth i utformingen av prosjektet, intervjuing og analyser av datamaterialet som ledd i sine hovedoppgavearbeider ved Psykologisk institutt, UiO og NTNU.
- 2 Klassemessig bakgrunn blir ikke trukket aktivt inn i analysene i denne artikkelen. Blant de 32

ungene som utgjorde vårt utvalg, var det nok noen som kunne henføres entydig til for eksempel middel- eller arbeiderklasse, men i mange barns liv var det rimelig å se klasse mer som prosess enn som kategori. En skilsmisse kunne etterlate mor og barn som en trygdet familie etter at en selvstendig næringsdrivende far flyttet ut, en annen familieoppløsning kunne skille barnet fra en velutdannet far og overlate den daglige autoriteten i familien til en onkel uten utdanning og med begrensede norskkunnskaper. I flere familier beveget en eller begge foreldre seg mellom ulike klasserelaterte posisjoner over tid.

Summary

In this paper, I explore how girls growing-up in the social and cultural complexity of the inner city of Oslo, take up, avoid and oppose various heterosexualising practices and discourses, as tools and aims for their developmental projects, during their early teens.

The ways in which young adolescent girls grow-up are irrigated by a heterosexual complex of ideas and practices which may be difficult to recognise for those who are successfully involved in the process.

The girls who supplied this study with interview materials, did, however, create and perform contrasting ways to handle the challenges of being recognised as older and more mature. What happened when the girl in tight pants and a short blouse met the girl wearing loose fitting clothes and a hijab? Did they recognise a common heteronormative orientation in their strivings towards mature femininity? On the contrary, these girls gave accounts that showed different ways of expressing their developmental moves and their stories revealed an asymmetric relationship which underpinned ethnicising processes produced by the children's interactions.